

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Шашиної Марини Володимирівни
на тему «Структурна модернізація регіональної економіки в
умовах змін інституціонального середовища»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна
економіка

На основі наданих для вивчення дисертації, автореферату та праць, які оприлюднені за темою дисертації, наявні підстави для розгорнутої характеристики основних результатів наукової роботи представлених на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук

1. Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок із науковими темами

В умовах реалізації концепту сталого розвитку економіки України вагомим значення набувають питання структурних змін регіональної економіки суміжні із процесами інтеграції та децентралізації регіонального простору, а також пошуку адекватних та адаптивних механізмів зміни інституціонального середовища, що сприяло б розвитку регіональних господарських систем.

При цьому, загальноцивілізаційні спрямування подальшого розвитку засадничих умов сталого розвитку демонструють спрямування до впровадження інклюзивних компонент, котрі направлені на активізацію залучення економічно активного населення та територій до процесу суспільного відтворення, що спонукає до здійснення структурних перетворень, які б провокували прогресивні зрушення до соціальної спорідненості, дбайливого використання ресурсів, активізації засад інноваційного розвитку. Дані положення набувають особливо вагомим значення щодо розвитку регіональних господарських систем.

У розрізі імплементаційного етапу європейських правових норм, та неоднозначності наслідків першого етапу децентралізаційних заходів в Україні, виникає нагальна потреба пошуку напрямів та інструментів, які б

відповідали загальносвітовим тенденціям розвитку регіональних економічних систем, підвищували продуктивність їх функціонування, спонукали до згуртованості територіального розвитку за умов відповідальності щодо використання ресурсів, підтримання соціального та економічного розвитку. В даному контексті обрана тема дослідження щодо структурної модернізації регіональної економіки в умовах змін інституціонального середовища є визначено актуальною.

Дослідження проводились відповідно до планів наукових досліджень за темами:

- Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» «Державний та приватний сектор в системі управління та регулювання національного господарства» (ДР № 0116U002566), у межах якої авторкою обґрунтовано методологічні засади структурної модернізації регіонального простору;

- Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» «Проблеми управління та регулювання національного господарства» (ДР № 0108U009340), де дисертанткою сформульовані напрями реалізації державної регіональної політики в умовах цифрової трансформації;

- Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» «Економічна діагностика в системі управління суб'єктів господарювання в ринкових умовах» (ДР № 0116U004578), у рамках якої здобувачкою запропоновані параметри формування клубів конвергенції регіонального простору щодо трансферу технологій;

- Національного авіаційного університету «Управління сталим розвитком інтеграційних процесів підприємств повітряного транспорту у міжнародному просторі» (ДР № 0118U004287), у межах якої авторкою виокремлено аспекти впливу інтеграційних процесів щодо національної унікальності просторового розвитку;

- ПВНЗ «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая» «Модернізаційні детермінанти трансформації суспільно територіальних систем України в умовах посилення процесів євроінтеграції» (ДР № 0118U001588), де авторкою самостійно сформульовані концептуальні засади зміни інституціонального середовища із врахуванням європейського підходу структурних перетворень регіональної економіки.

2. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації

У дисертаційній роботі М. В. Шашиної наявні теоретичні аспекти та прикладні питання, що є науково обґрунтованими, відповідно вимогам до кваліфікаційних наукових робіт. Зокрема, представлене комплементарне розкриття досліджуваної проблематики, відповідний рівень щодо обґрунтування наукових положень, отриманих висновків та наданих рекомендації засвідчується чималою кількістю опрацьованих наукових джерел (457 найменувань монографічних видань, статей та довідкових публікацій), котрі характеризують структурні проблеми регіональної економіки, розвитку продуктивних сил, інструменти структурних перетворень європейських країн та України. Зважаючи на зміст представленої роботи сформульована мета досягнута, а завдання виконані.

Апробація досягнутих результатів представлена на 22 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Використана розгорнута інформаційна база, котра представлена нормативно-правовими документами щодо регуляторних заходів реалізації структурної, регіональної політик, матеріали статистичних служб європейських організацій та служби статистики України, інформаційні сервіси Інтернету, авторські розрахунки та умовиводи. Подані висновки та визначені рекомендації мають логічну структуру, повноту та аргументованість викладення.

3. Наукова новизна результатів дисертаційної роботи

Наукова робота, яка подана для публічного обговорення та захисту,

визначається новизною наукових положень та самобутнім авторським баченням розв'язання окреслених завдань, що зробили можливим ретельне обґрунтування концептуальних засад структурної модернізації регіональної економіки та інституціонального забезпечення регіонального розвитку в умовах євроінтеграції.

Вважаємо, що авторський науковий наробок є методологічно важливим у трактуванні позицій структурної модернізації, які б сприяли просторовому розвитку, враховуючи наявні та перспективні зміни інституціонального середовища.

На наш погляд, пріоритетною науковою новизною можна охарактеризувати наступні результати дисертаційної роботи:

- визначення методологічних засад окреслених парадигмою сталого інклюзивного розвитку, які здатні задіяти як вертикальні, так і горизонтальні каталізатори стимулювання просторового розвитку, що неминуче вплинуть на подальші умови протікання децентралізаційних процесів (с. 129-133);

- виокремлення напрямі смарт-спеціалізації, конвергенції та інклюзивного спрямування у розрізі яких подані стратегіми щодо регіонального розвитку, котрі формують концептуальні положення інституціонального забезпечення даного процесу (с. 365-368);

- обґрунтовано, що підвищення ефективності структурно-модернізаційних заходів регіональної господарської системи можливе у разі здійснення комплексного підходу, який дозволяє реалізувати засади інклюзивного розвитку (с.136-139), при цьому дотримуючись відповідної системи принципів (с.140-144), яка побудована на методологічних засадах ієрархічного, системного, синергійного та інституціонального підходів;

- розширено критеріальні аспекти процедур оцінювання структурної модернізації регіональної економіки із виокремленням групи процедур, що спрямовані на характеристику структурних зрушень, смарт-спеціалізації та змін інституціонального середовища (с. 163-165, 171-173);

- оптимізовано методичний підхід щодо визначення інтегрального

індексу інклюзії регіональних господарських систем (с. 270-275) та, із врахуванням отриманих результатів, подано аналітичний підхід щодо можливості прогнозування рівня інклюзивного розвитку, котрий включає вагомість впливу спеціалізації сфер регіону (с. 261-262, 289-291);

- запропоновано методичні положення щодо групування регіонів, які розширюють таксономічну базу оцінювання спорідненості регіонів за напрямками інноваційно-експортної діяльності, інфраструктурних змін, соціального забезпечення, стану людських ресурсів та екологічної компоненти (с. 325-331);

- виокремлено функціональні ознаки структурної модернізації на засад методологічних підходів структурно-функціональної теорії, які враховують зміни інституціональних зрушень просторового розвитку (с. 114-118, 121-124), а також обґрунтовано, що групування структурних факторів та цілей регіонального розвитку у концептах сучасної парадигми розвитку виокремлюють нові функціонали, як інформаційний, просторовий, координуючий, інтеграційний та креативний (с. 145-146);

- запропоновано інструментарій адаптації регіонів задля зміни інституціонального середовища просторового розвитку, що охоплює взаємопов'язані заходи структурних змін нормативно-правового поля та підвищення рівня цифровізації суспільства (с. 346-349), також визначено вектори щодо розвитку віртуальних регіональних платформ (с. 355-356), та узгодження вертикальних і горизонтальних проявів взаємодії агентів просторового розвитку за напрямом підвищення мережевізації регіонального простору (с. 357-360);

- серед наукового наробку дисертантки слід відмітити ті, що надають подальшого розвитку термінологічному базису теоріям просторового розвитку, тут слід відзначити використання інклюзивно-адаптивного підходу до трактування дефініції «структурна модернізація регіональної економіки», яку авторка подає як цілеспрямований перманентний процес, який здійснюється через забезпечення прогресивних змін у функціонуванні

регіонального економічного простору, із прискореним становленням економіки знань, мережевих структур, що мотивують територіальні громади та регіони до економічної та соціальної єдності (с.81); «регіональний економічний простір» (с. 78).

Окреслені елементи наукової новизни поглиблюють теоретичні положень, формують методологічного базис, надають прикладні аспектів структурної модернізації регіональної економіки в умовах інституціональних змін

4. Значимість дисертаційної роботи для науки і практики

Наукова значущість дослідження характеризується комплементарним науковим обґрунтуванням теоретико-методологічних положень та сформованих рекомендацій щодо структурної модернізації регіональної економіки в умовах змін інституціонального середовища.

Практична значимість дослідження полягає у здатності обґрунтувати та надавати управлінські рішення організаціям різного рівня інституціонального середовища регіональної економіки, виходячи із пропозицій, які надані дисертанткою.

Зокрема, сформовані авторкою напрями цифрової трансформації в регіональному розрізі на засадах смартспеціалізації видів економічної діяльності та 4.0 індустрії були використані Міністерства цифрової трансформації при формуванні проєкту Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року (довідка № 1/10/3-3294 від 12.05.2020 р.).

Департаментом розвитку економіки та сільського господарства Чернігівської обласної адміністрації при формування проєкту Стратегії сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року використані положення щодо групування стратегії регіонального розвитку на засадах конвергенції (довідка № 01.01-25/3126 від 29.09.2020 р.);

Богунською районною радою м. Житомира у процесі реалізації програм та проєктів розвитку Житомирської області викликав інтерес та залучений до впровадження авторський підхід щодо використання мережевих компонент у просторовий розвиток на основі позитивної взаємозалежності підвищення рівня інноваційного та економічного потенціалів (довідка № 10-01/207а від

19.10.2020р.).

Науково-дослідним центром індустріальних проблем розвитку НАН України при здійсненні моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів країни залучені розробки методичного підходу щодо оцінювання впливу смарт-спеціалізації на структурну модернізацію регіонів (довідка № 05/10.1 від 23.01.2020 р.).

Значимим є зв'язок теоретичних та аналітико-прикладних розробок авторки із навчальним процесом. Деякі результати дослідження використані у навчальному процесі Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» як матеріал для методичного забезпечення дисциплін: «Регіональна економіка», «Макроекономіка», «Національна економіка», «Державне регулювання економіки» (акт впровадження № 3112-24 від 26.06.2020 р.).

5. Повнота оприлюднення основних результатів дослідження у наукових виданнях

Результати дисертаційної роботи представлено у 76 наукових працях. Серед них одна одноосібна монографія та одна у складі авторського колективу; 52 наукові статті; 22 тез доповідей. Із загальної кількості статей 40 видано у фахових виданнях, що реферуються міжнародними наукометричними базами. Із 9 зарубіжних публікацій 2 статті представлені у реферативні бази Scopus та 1 Web of Science.

Наявна кількість та обсяг публікацій, географічний розподіл їх видання, надають можливість стверджувати про повноту та відповідність висвітлення результатів основних наукових положень дисертантки чиним вимогам. Оприлюднені праці дають уявлення про наукові преференції дисертанти щодо розробки окресленого кола наукових питань, мають відповідні висновки та рекомендації.

Перелік опублікованих робіт за темою дисертаційної роботи відображає її зміст згідно чиним вимогам Міністерства освіти і науки України.

6. Відповідність чинним вимогам до оформлення структури та змісту дисертаційної роботи

Структура дисертаційної роботи, що складається зі вступу, 5 розділів, висновків та додатків, списку використаних джерел із 457 найменувань, характеризується логічністю і послідовністю викладення матеріалу, ґрунтовним дослідженням поставлених завдань, відповідає визначені меті, а також представляє повне розкриття отриманих дисертанткою результатів. Повний обсяг роботи подано на 468 сторінках друкованого тексту, що розкриває теоретичні, методологічні, прикладні розробки, котрі відповідним чином охоплюють питання структурної модернізації регіональної економіки, інституціональних змін та демонструють нові наукові положення із наявною теоретичною та практичною цінністю.

Відповідно до структури та змісту, представлена робота відповідає встановленим вимогам.

У вступі відображені усі складові, що маю бути представлені у дисертаційній роботі. обґрунтовано актуальність теми; зазначені вітчизняні та закордонні вчені, на працях яких спирається авторка; визначено зв'язок роботи з науковими темами; сформульовано мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження; зазначено використані у роботі методи дослідження; обґрунтовано наукову новизну отриманих результатів та вказано особистий внесок дисертантки; визначено практичне значення отриманих результатів дисертаційного дослідження; зазначено апробацію результатів дослідження, публікації, а також структуру і обсяг роботи.

У першому розділі «Теоретичні засади структурної модернізації регіональної економіки» визначено теоретичні засади формування інструментарію структурної модернізації регіональної економіки, розкрито категоріально-понятійних апарат щодо модернізації регіональної економіки, структурних змін, структурних зрушень, уточнено поняття структурної модернізації регіональної економіки, регіонального економічного простору. Узагальнено етапи запровадження та об'єктивні передумови здійснення

структурних перетворень у країнах Європейського союзу.

У другому розділі «Методологічні аспекти структурної модернізації регіональної економіки» систематизовано функціональні особливості структурних зрушень на основі ієрархічного, системного, інституціонального, синергійного підходів. Запропоновано концептуальний підхід та виділено методологічні принципи формування структурної модернізації в умовах інституціональних зрушень. Узагальнено методичні підходи щодо оцінювання структурних аспектів модернізації на рівні регіонів.

У третьому розділі «Тенденції і динаміка структурної модернізації регіональної економіки України» проаналізовано динаміку структурних змін регіональних господарських систем, згруповано регіони за типом інтенсивного та екстенсивного розвитку, проведено розмежування областей відповідно до технологічних укладів наявних в Україні; виявлено тенденції інтеграційних процесів та зміни інституціонального середовища, надано авторське трактування поняттю «інституціонального середовища просторового розвитку» та проаналізовано наслідки децентралізаційних заходів регіональної економіки, встановлено особливості використання інноваційних мереж у процесі модернізації регіонального простору, згруповано регіони відповідно інтегрального індексу мережесті регіональної економіки, надано рекомендації щодо впровадження інноваційних мереж при взаємодії державної та місцевої влади.

У четвертому розділі «Моделювання впливу спеціалізації на структурну модернізацію регіонального простору» на основі узагальнення наявних методичних підходів обґрунтовано концептуальні засади щодо виявлення перспективних напрямів розвитку регіонів, запропоновано методичний підхід впливу спеціалізації на структурну модернізацію регіонального простору та проведено його апробацію; запропоновано модельне рішення щодо впливу смарт-спеціалізації на рівень інклюзивного розвитку.

У п'ятому розділі «Напрями модернізації інституціонального середовища регіональної економіки України» запропоновано концептуальні засади

інституціонального забезпечення регіонального розвитку в умовах євроінтеграції. Визначено інструментарій перетворення інституціонального середовища у межах означеного концепту. Надано прогнозне бачення інклюзивного розвитку в умовах змін інституціонального середовища.

7. Відповідність дисертаційної роботи обраній спеціальності та профілю спеціалізованої вченої ради

Представлена робота за своїм змістом відповідає спеціальності 08.00.05 - розвиток продуктивних сил і регіональна економіка, за якою спеціалізованій вченій раді Д 79.051.01 надано право проводити захист дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

8. Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації

Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертаційної роботи.

Висновки та рекомендації, подані та оприлюднені в наукових працях мають часткову відмінність щодо деталізації подання матеріалу, при цьому за сутнісною ознакою характеризуються ідентичністю.

9. Недоліки та дискусійні питання дисертаційної роботи

Позитивно характеризуючи дисертаційну роботу, слід виділити дискусійні положення та зауваження:

1. Необхідно зазначити, що поданий на рис. 3.26 (с. 244) результат розрахунку інтегрального індексу недеталізований у розрізі часткових показників та здійснення процедури їх нормування, що викликає необхідність уточнення та пояснення позиції авторки на рахунок достовірності отриманих результатів групування.

2. При дослідженні процесів інтеграції (підрозділ 3.2) авторкою не достатньо було приділено уваги саме фінансовій децентралізації, як одного аспектів євроінтеграційних напрямів зближення та розвитку місцевого самоврядування.

5. Авторкою на рис. 2.8 (с. 172) подані процедури виявлення та результативності структурних зрушень, але, при цьому, у підрозділі 3.1 динамічна характеристика зміни регіональних господарських систем включає лише аналіз інтенсивності її перетворень оминаючи питання поданих підходів із позицій якості та ефективності структурних зрушень.

3. Методичний підхід щодо розподілу регіонів за екстенсивним та інтенсивним типом розвитку (с. 195), на наш погляд, потребує уточнення позицій дисертантки щодо методичної платформи розподілу регіонів за означеними типами.

4. Авторкою при оцінці результатів змін інституціонального середовища просторового розвитку окрім підсумку щодо проведених етапів інтеграційних процесів та зміни структури та якості інституціонального середовища також слід було приділити увагу стратегічному вектору просторового розвитку.

6. Засадничі умови розвитку мережевої економіки М. В. Шашина подає як один із взаємопов'язаних концептів п'ятого технологічного укладів, але слід звернути увагу, що теоретична парадигма мережевої економіки має значно ширший теоретичний базис. Урахування цього аспекту сприяло б посиленню обґрунтування концептуальних положень запропонованих авторкою у дисертаційній роботі.

Однак наведені дискусійні питання та зауваження в цілому не зменшують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи і можуть бути предметом дискусійного обговорення під час захисту дослідження.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Шашиної Марини Володимирівни на тему: «Структурна модернізація регіональної економіки в умовах змін інституціонального середовища» є завершеним науковим дослідженням, відзначається новими підходами до виконання наукових завдань, котрі розкриваються у теоретико-методологічних положеннях та надані практичних рекомендацій щодо означеної теми дослідження.

Зміст і оформлення дисертації відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13 та 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.), які висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, а її авторка Шашина Марина Володимирівна заслуговує присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Офіційний опонент

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет ім. Г. Сковороди»
Заслужений працівник освіти України

Лариса Мармуль

Засвідчую:
Підп. ВК

Л.О. Мармуль